

Pere Farró i Llorella, el pintor

Elogi, com a artista, de l'amic gironí de Mela Mutermilch

Pere Farró va ser un pintor que va morir prematurament als vint-i-cinc anys. Malgrat el poc temps que va viure, va desenvolupar una carrera artística prou sòlida, que, pel fet de ser necessàriament curta, no deixa de ser interessant. A pesar de la força de la seva proposta plàstica, ha passat a la història, més que com a artista, per una suposada relació sentimental que va mantenir pels carrers del Barri Vell de Girona, la primavera de 1914, amb la pintora jueva Maria-Mela Klingsland, més coneguda com a Mela Mutermilch.

Text > JOAN BARBARÀ, estudis de la cultura

Nascut el 25 de novembre de 1894 al carrer Major de Sarrià de Ter, Pere Farró i Llorella provenia d'una nissaga rica del poble que havia fet fallida durant la Guerra del Francès, segons escrivia Eva Vázquez en un article que va publicar al suplement *Cultura d'El Punt Avui* el 2 de maig de 2014. Pere Farró era el tercer de cinc germans d'una família que, inicialment, vivia a Girona, al carrer de Fontanilles, després es va traslladar al carrer Major de Sarrià de Ter i, finalment, va retornar a Girona i es va establir al segon pis del número 31 de la rambla de Verdager. Pere Farró i Muntaner, el seu progenitor, va exercir diverses feines. Les que consten en els censos són les de comerciant i administratiu a la Farinera La Montserrat. En el seu cercle més proper, el pintor de Sarrià no va tenir cap ascendent que es dedicés a les arts plàstiques, si bé és cert que el seu pare escrivia poesia, i va publicar dos poemes: «Llot i Sanch», el 1901, i «La Mare Eterna», el 1902, a *L'Autonomista*.

Debut a la sala Athenea

Pere Farró, en la seva vessant artística, va ser un pintor autodidacte que va conrear fonamentalment el paisatgisme. La seva mort prematura li va impedir prodigar-se en solitari. Pel que

>> Sepultura de Pere Farró al cementiri de les Corts. (Autoria: JOAN BARBARÀ)

sabem, al llarg de la vida va poder presentar la seva obra en quatre ocasions, sempre en mostres col·lectives.

La primera vegada que va exposar els seus treballs, va ser quan tot just acabava de fer vint-i-dos anys, a l'en-

yorada sala Athenea, fundada l'any 1913 per Rafael Masó i Xavier Monsalvatje. Pere Farró, Ramon Batlle i Florenci Comas, tres prometedors pintors gironins, varen exhibir la seva obra a la societat cultural del ca-

rrer d'Anselm Clavé en una exposició que es va inaugurar el 10 de desembre de 1916.

Per a aquella mostra, Pere Farró va seleccionar dos apunts i catorze pintures. Raimunda Coll, en un article publicat a la revista *Parlem de Sarrià*, editada el mes de març de 1995, explicava com va acollir la premsa de l'època el treball de Pere Farró: «Ja abans de la inauguració, des de les pàgines del setmanari *El Gironès*, dirigit per Joan Badia, en les seves edicions del 30 de novembre i 7 de desembre s'aixecaven expectatives sobre l'exposició, dient coses com ara: "S'està preparant a Athenea una manifestació d'art qu'està donada a que desfilin per la Societat Cultural tots els animadors de l'art pictòric i escultòric. Serà una manifestació de joventut, d'aquesta joventut catalana que tan treballa per enaltir el nom de la seva pàtria..."».

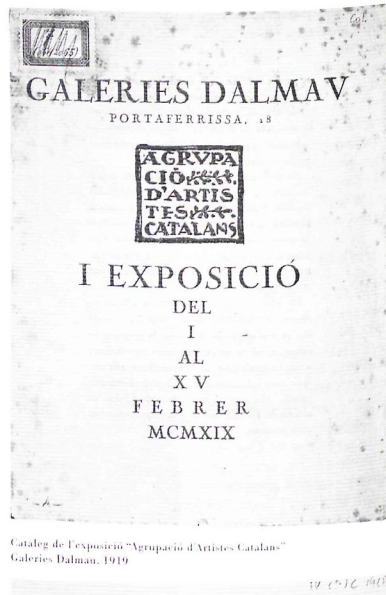
El 15 de desembre, el mateix Rafael Masó, actuant com a crític d'art, parlava elogiosament de l'obra de Pere Farró des de les pàgines del *Diari de Girona*: «el treball d'en Farró s'emmiralla de ple en la pintura moderna que ha subseguit al impressionisme, des de Cezanne cap aquí, pro és sucosa d'ingenuïtat i llibertat, sense convencionalismes i amb un fons d'inquietud i de tremolor que la fan altament simpàtica. La preocupació d'escola, cert que s'hi endevina també, pro en la forma més atenuant, ja que es veu que es filla d'haver-hi nascut i d'haver-la mamada, pro ben sovint ix ben en fora la persona, endevinant-se bé l'emoció sentida per l'artista i la existència d'una ànima tota exquisida i delicada apte per a les més subtils sensacions». El 1918 va presentar el quadre *Laplec* a l'Exposició Municipal que va tenir lloc a Barcelona.

Revista *Ofrena*

Tan brillant amb els pinzells com amb la ploma, el 1917 Pere Farró dissenyà la capçalera d'*Ofrena*, una revista literària que, a l'època, va ser tot un referent cultural dels Països Catalans. Aquell any, hi publicà dues crítiques d'art, una al número de maig («De l'exposició dels artistes francesos») i l'altra al de novembre («En Joaquim Mir i l'art modern català»). Al número d'octubre, Eusebi Isern i Dalmau li dedicà un escrit.

L'Agrupació d'Artistes Catalans

Pere Farró, juntament amb altres joves

>> Catàleg de la primera exposició de l'Agrupació d'Artistes Catalans a les Galeries Dalmau (1919). (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

>> Portada del catàleg de l'exposició de Pere Farró a la sala Athenea el 1916. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

artistes d'arreu del país, va promoure un moviment d'avantguarda anomenat Agrupació d'Artistes Catalans que, entre 1919 i 1925, va organitzar quatre exposicions a les prestigioses Galeries Dalmau de Barcelona. Aquest moviment, que comptava amb noms com ara Josep Girbal, Ferran Musons, Aurora Fontecha, Hèctor Ragni, Francesc Vidal i Emili Bosch, es va presentar a Barcelona el 1919. El manifest fundacional, escrit per Pere Farró, que aleshores havia traslladat la seva residència al cap i casal, declarava: «no és el nostre un agrupament d'esperit, sinó de conveniència. Per lo primer ens fa nosa l'individualisme. Nosaltres creiem més en la terra que en la escola. La terra ens

dona els elements i nosaltres hi posem la sinceritat per a representar-los. Ara per ara, ens sobren tots els anàlisis, tots els experiments d'òptica de que fa tant d'ús la pintura moderna».

De les quatre grans exposicions que l'Agrupació va organitzar a les Galeries Dalmau, Pere Farró només va poder participar en tres. A les dues primeres hi va aportar quatre i tres quadres, respectivament. La tercera, de l'1 al 15 de febrer de 1922, va incloure algunes pintures seves, malgrat que ell ja feia més de dos anys que havia traspassat.

Aquelles Fires del 1994

Amb motiu de les Fires de 1994, l'Ajuntament de Girona va organitzar, a les sales municipals de la Rambla, una exposició de Mela Mutermilch en què es varen poder veure vuit teles que l'artista polonesa va pintar a Girona el 1914, dues escultures i un relleu de Manolo Hugué, amb qui va coincidir aquell any a la ciutat, un oli de Xavier Monsalvatje, un croquis que Rafael Masó va fer de l'edifici Athenea i dos quadres de Pere Farró. L'exposició, que va tenir una gran repercussió en els ambients artístics de la ciutat, va ser comissariada per Mercè Doñate i Font, una gironina que durant molts anys ha estat vinculada al MNAC com a conservadora.

Un llegat dispers

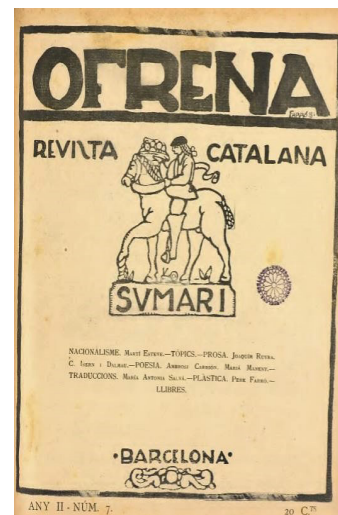
Pere Farró va deixar una obra escassa i poc coneguda. Cap de les pintures més representatives del paisatgista de Sarrià (*Camí de l'ermita*, *L'hostal*, *Girona*, *Cases velles*, *Mercat d'Amer*, *Music Hall...*) és en cap museu. Tota l'obra pictòrica que va produir en la seva curta vida ha anat a parar a mans privades. Que se'n tingui constància, alguns dels quadres més emblemàtics es troben en col·leccions particulars com les Isern Dalmau (Fundació Lluís Coromina), Hermen Anglada i altres, fonamentalment de Girona.

Les cançons de l'instant

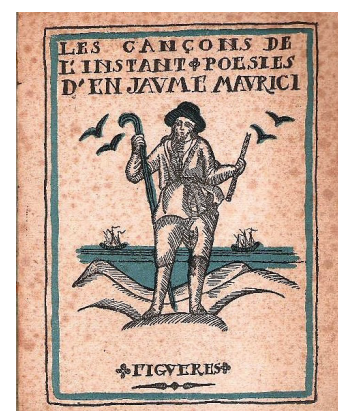
A Catalunya, al llarg dels temps, la xilografia ha tingut una gran tradició, principalment en publicacions de caràcter religiós. Cal esmentar els goigs, que solien tenir la part gràfica que representava la verge o el sant venerat a l'ermita feta amb aquesta tècnica (xilografia al boix).

>> Plaça de Girona 1918. Oli sobre tela de Pere Farró. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

>> Portada del núm. 7 de la revista Ofrena, en la qual col·laborà Pere Farró. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

>> Portada del llibre Les cançons de l'instant, obra de Pere Farró. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

A partir de 1916, grans artistes com Ricard Marlet o Josep Obiols van impulsar el moviment de la neoxilografia catalana. Això va fer que durant el noucentisme l'estètica del gravat estigués molt en voga al nostre país, i diversos autors, com Emili Ferrer o Josep Maria Castellar, van assajar tècniques xilogràfiques en revistes i altres publicacions. De fet, es tractava d'imitacions de xilografies fetes a la ploma, amb un estil, cal dir-ho, diferent del que exhibien els mestres coetanis del boix a Catalunya. Sovint, el que feien era imitar boixos primitius o dibuixos d'altres estils.

Pere Farró també s'apuntà a aquesta moda d'imitació del boix a través del dibuix, en les il·lustracions que efectuà per al llibre *Les cançons de l'instant*, que Jaume Maurici publicà a Figueres el 1921. L'artista sarrianeenc fou l'autor de la portada i de la il·lustració de set poemes d'aquest poemari. Malauradament, no va poder desenvolupar

aquesta tècnica, atès que va morir sense poder veure el llibre publicat.

Què va passar entre Mela Muter i Pere Farró?

Quan els primers dies de març de 1914 va arribar a Girona, amb el pintor mexicà Enrique Freyman, un amic de Diego Rivera que havia estat agregat cultural de l'ambaixada asteca a París, Mela Mutermilch tenia trenta-vuit anys, molt ben portats. Diuen les cròniques de l'època que era una dona imponent, elegant, culta i atractiva.

Procedent de París, Maria-Mela Klingsland, coneguda com a Mela Mutermilch (els amics li deien Mela Muter), va arribar a Girona envoltada d'una certa aura de *femme fatale*. Exercia un cert encanteri sobre tots els homes en general. A Girona, aquest encís especial, confirmat pel pintor Isidre Vicens, que va parlar amb algun dels protagonistes, es va manifestar d'una forma molt po-

tent sobre els cercles artístics i literaris, que l'adoraren, durant la breu estada que va fer a la ciutat, els mesos de març i abril de 1914.

Cent anys després, a propòsit de l'estada de Mela Muter a Girona, Eva Vàzquez escrivia: «es va dedicar a recórrer els carrers de la Girona vella amb el cavallet fins que acabava exhausta. Una dona així no podia passar desapercebuda en una ciutat petita on predominava el negre contrit dels seminaristes. Xavier Monsalvatje, Joaquim Pla, Josep Tharrats i Miquel de Palol de seguida van congeniar-hi, i Rafael Masó, tan bon punt la va conèixer, va posar la sala d'exposicions d'Athenea a la seva disposició».

Parlant també de la pintora de Varsòvia, Tina Casademont l'any 1994 escrivia des de les pàgines del diari *El Punt*: «Es passava el dia pintant, però al capvespre visitava i participava en la tertúlia d'escriptors gironins que habi-

tualment es reunien en el Cafè Norat. Monsalvatje, Miquel de Palol, Josep Tharrats i Carles Rahola eren alguns dels més assidus». Tots eren gent d'ordre, respectable, alguns d'ells polítics i, sobretot, homes casats. Aquest viatge, Maria-Mela Klingsland l'havia fet sense Michel, el seu marit i representant, que es va quedar a la capital francesa, on la parella tenia fixada la residència.

A banda de tots aquests intel·lectuals catalans, durant la seva estada a Girona, Mela també es va relacionar amb Manolo Hugué, que ja coneixia de París. Aquella primavera, tornant de Cerret, l'artista noucentista havia fet cap a Girona i s'havia instal·lat a redós de la catedral, a la Casa de l'Ardiaca.

Al marge de tots aquests personatges, Mela Muter també conegué Pere Farró. Algunes persones que han estudiat l'estada de Maria-Mela Klingsland a Girona, com recentment ha fet Aitor Quiney a les pàgines de la revista *L'Avenç*, afirmen que va viure amb el pintor de Sarrià i que aquest li va llogar un taller. Mercè Doñate, en el catàleg de l'exposició que

es va fer a les sales municipals l'any 1994, també abonava la teoria que varen compartir sostre. Algun columnista, segurament amb menys informació però amb més gosadia, ha anat més enllà i ha insinuat que Muter i Farró varen tenir una relació sentimental.

Narcís-Jordi Aragó va escriure que varen compartir estudi, una apreciació, segurament més realista, que també subscriu Eva Vázquez, en un article publicat en el *Diari de Girona* el 6 de novembre de 1994.

És cert que el rumor va córrer i Isidre Vicens el va confirmar, però *madame* Mutermilch, com li deien alguns, a les seves memòries, consultades per Eva Vázquez, confessa que quan va ser a Girona es va estar a l'hotel del Centro del carrer dels Ciutadans, «una casa modesta, però de bona cuina».

Un autèntic desconegut

Quan tot just acabava d'estrenar els seus vint-i-cinc anys i s'havia instal·lat de manera permanent a Barcelona, on havia començat a ser reconegut en els

>> La pintora jueva Maria-Mela Klingsland, més coneguda com a Mela Mutermilch. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

cenacles de l'art de la capital catalana, Pere Farró va emmalaltir de tuberculosi i va morir el 22 de gener de 1920. Aquell dia va posar fi al que prometia una carrera brillant en el món de la pintura.

En el ple de l'Ajuntament de Girona del 20 de febrer de 1980, Josep Perpinyà i Citoler, reconegut artista i aleshores també regidor independent del grup municipal de CiU, va discrepar amb Josep Quintanas, membre del PSUC a l'equip de govern, en tractar el tema de la nomenclatura dels carrers de la ciutat. Arran d'aquesta desavinença, el pintor i escultor gironí va escriure una carta al director del diari *Los Sitios* en la qual proposava una relació d'artistes que havien estat vinculats a la ciutat i que, al seu parer, eren mereixedors de tenir un carrer o una plaça a Girona. En aquesta llista, que era molt semblant a un altre registre de pintors que Xavier Monsalvatje i Joaquim Pla havien publicat l'any 1917 en el seu recordat llibre *Terra de gestes i beutat*, hi figurava Pere Farró.

Anys més tard, el 1995, en el número 7 de la revista *Parlem de Sarrià*, Raimunda Coll publicava un extens article sobre Pere Farró en el qual reclamava un carrer dedicat a l'artista a Sarrià de Ter, el poble natal de Farró, atès que la llista de carrers de Sarrià està mancada de noms il·lustres.

Malgrat que tots els diccionaris, atles i altres llibres d'art parlen de Pere Farró com d'un pintor de gran talent, han anat passant els anys i tant a Girona com a Sarrià Pere Farró i Llorella continua restant en el més absolut anonim. Ara que s'acosta el centenari de la seva mort, potser fora un bon moment per reconèixer Pere Farró per ell mateix, com a artista, més enllà de la relació que pogués haver tingut amb Mela Mutermilch.

>> Quatre il·lustracions que Pere Farró realitzà per al poemari *Les cançons de l'instant*. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

Fa cent anys de la desaparició d'*Ofrena*

Entre el novembre de 1916 i el març de 1918 es va editar a Barcelona la revista *Ofrena*, una publicació mensual literària impulsada per Ladislau Cantell i l'advocat i poeta del Pla de l'Estany Eusebi Isern i Dalmau, que en fou cofundador i el primer director. Aquest mes de març, doncs, ha fet cent anys de la desaparició d'*Ofrena*, un projecte cultural molt potent, potser massa avançat per l'època en què es va concebre. En el número 1, els redactors de la revista publicaven, a la pàgina 2, tota una declaració d'intencions en què, entre altres coses, deien que es plantejaven «fer una revista literari-artística idealment eclèctica». També deixaven clar que volien fer art i no política i afirmaven que «com a mètode per fer entrar a la gent en la nostra literatura, el millor mitjà és mesclar la Literatura amb les Arts pictòriques i fotogràfiques que daran a la nostra revista un caient més artístic i elegant».

Aquesta publicació, que, a banda de text, incorpora-va dibuixos i fotografies, va viure diverses etapes. Els sis primers números varen seguir la línia marcada des de l'inici, que se centrava en l'actualitat literària i publicava poesies, crítiques de llibres, intervencions dels Jocs Florals, narracions curtes...

Amb el temps, la revista va anar agafant volada i va comptar amb la col·laboració de grans noms de la intel·lectualitat catalana, com ara Josep Maria Folch i Torres, Àngel Guimerà, Lluís Nicolau d'Olwer, Santiago Rusiñol, Joan Salvat, Ventura Gassol, Joan Alcover i Maspons, Miquel Costa i Llobera i Josep Maria Batista i Roca, entre d'altres.

A partir del número 7, es continuà amb la mateixa línia editorial i amb les mateixes col·laboracions, però hi va haver un canvi d'imatge: Pere Farró va modernitzar el grafisme de la capçalera, introduí noves seccions i dibuixos i la publicació incorporà el subtítol *Revista Catalana*. Aquests canvis iniciats en el número 7 es van mantenir en el 8 i, quan havia de sortir el número 9, s'inicià una segona època, amb la mateixa capçalera de Pere Farró,

però amb una nova numeració, que engegà amb la revista d'agost-setembre de 1917, un doble número de trenta-sis pàgines.

En aquesta segona etapa, s'hi introduïren més canvis: el subtítol *Revista Catalana* es va substituir per *Orgue de Nostra Parla*, es potencià la proposta cultural i es començaren a acceptar articles polítics que fomentessin el debat nacionalista. Una altra modificació important va ser que la revista catalana va esdevenir una publicació que abastava tot l'àmbit dels Països Catalans. Periodísticament, es produí un fet tan innovador com revolucionari, potser massa avançat per al 1917, i és que *Ofrena* va obrir tres redaccions noves, que completaren la principal de Barcelona: una a Palma, una altra a Perpinyà i una tercera a València.

La segona època va mantenir les grans firmes i incorporà nous col·laboradors de gran prestigi, com ara Bartomeu Barceló i Tortellà, Marià Manent, Josep Carner, Eugeni d'Ors i Josep Maria de Sagarra.

Aquesta aposta, tan valenta com arriscada, va durar fins al número 8, que es publicà al mes de març de 1918. Aquest va ser el darrer número d'una revista consagrada a la promoció de la llengua i la cultura catalanes que va haver d'abaixar la persiana perquè, econòmicament, no va poder suportar l'estructura empresarial.

Des de les comarques gironines, es feu una contribució importantíssima a l'èxit de la revista *Ofrena*. Algunes signatures que varen col·laborar al prestigi de la publicació foren Caterina Albert, Guerau de Liost, Pere Farró, Miquel de Palol, Prudenci Bertrana, Jaume Maurici, Laureà Dalmau, Joaquim Ruyra i Eusebi Isern i Dalmau. Aquest últim, a banda d'escriure-hi amb regularitat, va donar suport econòmic al projecte des del primer número fins a l'últim. Josep Pla publicà la seva primera narració a la revista *Ofrena*. L'escriptor de Llofriu qualificà la publicació, que inicialment estava promoguda per estudiants catalanistes d'entre setze i dinou anys, «d'empresa romàntica (en el sentit antieconòmic de la paraula) i heroica».

>> Un detall de la portada de la revista *Ofrena*, que tenia redaccions a Barcelona, Palma, València i Perpinyà. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)